

mára fogódzót jelentő szovjet irodalom analóg jelenségeire hivatkozhat egy-egy irodalmi jelenség árnyaltabb kifejtésekor.

A fenti cikkben érthetően nem törekedhettem teljességre. Csupán az általam fontosnak ítélt kérdések egyikére-másikára szerettem volna felhívni az olvasó figyelmét.

BAGI NAGY ISTVÁN

Észk költők

HUSZADI SZÁZADI ÉSZK LÍRA

Miért is jut eszembe, az a tizenkét éve, Rómában látott etruszk szobor e könyv olvasásakor? Már nem tudnám megmondani, melyik múzeumban láttam, talán a vatikániban? Az épület sem rémlik, sem az a helyiség, melynek közepét uralta a karcsú emberpár. Az etruszk vázákra is emlékszem, de korántsem annyira, mint arra a kétalakú szoborra. Bár csak percekig néztem, mégis úgy belém rögződött testtartásuk, boldogságot sugárzó arcuk vonása, mélyről buggyanó mosolyuk, hogy az emlékezet bármikor előhívhatja, élesre húzva a vonalakat. Három évezred mögül fürkésznek elő, örökös nászi ágyukon. S hol vannak azóta az etruszkok? De hol az inkák, akiknek megcsodálhatjuk arany remekműveit, miket nem az arany, de a szépség értékeért alkottak és hagytak hátra?!

Miért e gondolattársítás? Az észtek megmaradtak. De aki olvasta Bereczki Gábor Észtország című munkáját (Rácz Endre fényképeivel), az tudja, hogy rokon népünk, történelme során nemegyszer került teljes végveszélybe. Volt időszak, amikor mindössze 30—40 ezren maradtak. A kötet fülszövegén olvashatjuk: „Úgy alakult az észk történelem, hogy a nekünk különösen kedves, ismerős atmoszférájú, rokon képalkotású, nagyszerű észk népköltészetből sokáig nem fakadt folyamatos észk nyelvű műköltészet. Az észk műköltészet forrását tulajdonképpen csak a tizenkilencedik század vége felé segítették napvilágra az észk nemzeti mozgalmak tektonikus erői — de akkor mindjárt találkozott a világlíra eleven áramával.”

Ez az „eleven áram” már valóban ott lüktet Gustav Suits (1883—1956) költészetében. Az ő első kötetének — Az élet tüze, 1905 — megjelenésétől számítják a modern észk költészet megszületését. Ő még romantikus, de már nem úgy, ahogy Vörösmarty. A Fialatok dala című versét így kezdi:

*Növünk — szavunkat még ki hallja
De nemsoká eljön az óra:
rárontunk az álmodozóra,
fülébe riadót rivallva.*

(Képes Géza fordítása)

Magyar páriját nem nagyon találnám, Vörösmarty, Tompa mellett talán Vajda János juthat eszembe. Különösen akkor érint meg a párhuzam, ha Suits Szélsorság című versét idézem:

*A napforduló viszi valahol
gondolataimat a kenyéradó kezekről —
az én sovány barázdáimra áldás nem hajol:*

*északi szél kaszálja le ezekről
az ifjúságot. Napjaim fagyok érik,
satnya kalászká nőnek ezek föl.*

Milyen kevés a vers, mely itt beérik!

(Képes Géza fordítása)

Virrasztást és ébresztgetést vállalt Suits a történelmi eszméletlenségből fölriadva: „Iszonyú, átkos történelem, / letaposott nép, erőtelen. / ... Míg énekelünk, közben elsüllyedünk, / az undok mocsár elbánik velünk. / Miről álmodjunk hát, halál fia? / A jobb napokról, mik másokra jönnek: / Észtország napjairól.” Még akkor is, ha: „Tán meghúzzák még a lélekharangot, / de már nem a nagybátyám húzza. / Az én toromon esznek és isznak / és minden néma lesz, puszta.” Suits hitt az észtt jövőben. Magas hangon kezdett, rögtön európai volt költészetének minden gesztusa. Emigrációs éltetője is a hazaszeretet volt. Nemcsak a modern észtt költészet elindítója volt; széles rendet vágott, előkészítette annak további útját.

Csaknem ugyanonnan indult az ugyancsak 1883-as születésű Marie Under. Egész nemzedéket személyesített meg ő is. Még romantikus, de már „nyugatos” is. Az összehasonlítások továbbra is kínálkoznak, segítségünkre vannak rokon népünk műköltészetének befogadásakor. Az ő verseit olvasva Tóth Árpád, Kosztolányi, Babits sorai élednek bennünk, de beszűrődnek Juhász Gyula színei, hangulatai is.

*Elvirágzott a vadcserezsnye — lázban
lesem a kertet ablakomon át:
Lila színáradatban ring a házam,
orgiát ülnek kint az orgonák.*

(Képes Géza fordítása)

Under nagyobb léptekkel halad előre, de nagyobb ívekben is hajol vissza az észtt költészet gyökereihez, mindenekelőtt Lydia Koidula romantikus hazaszeretetéhez. (Koidula: 1843—1886, fivérével alapította meg az első észtt nyelvű színházat, írta az első észtt nyelvű színműveket. Élete nagy részét idegen környezetben élte le, szülőföldtől távol. Szorongás, elvágódás forr összhanggá gondolati és hazafias verseiben. Verseit az 1969-ben megjelent, Az észtt irodalom kistükre című antológiában olvashatjuk, Képes Géza fordításában.) Under a húszas évek végén népköltészeti témákhoz fordul, és tudatosan erősíti a balladai hangzást az észtt költészetben. Ugyanakkor a Külvárosban című verse jól mutatja érzékenységét — az üde, már-már szemérmetlenül kitárulkozó szerelmes versei mellett — a társadalmi ellentétekre:

*Roskadozó házak, mint a férges gombák,
mázuk rég lepergett.
Cukorkapapírját s kopott ólomgombját
markolja a gyermek.
.....
Ez a keserűség feje fölött átsap —
Nem biztat a holnap.
Van, aki útrakel s tart Braziliának,
vagy tart a pokolnak.*

(Képes Géza fordítása)

Ez a hangvétel már nem nőies. Csaknem József Attila látomásait, indulatait hordozza. Under műfordítóként is jelentős. Sokat fordított a német, orosz, angol, francia, de több kisebb nép, finn, svéd, lett, litván, cseh és a magyar irodalomból is. Svédországban él, műveit 1958 óta hazájában is kiadják, tanítják. Sokan őt tartják ma is az észtt költészet legjelentősebb képviselőjének.

Harminckilenc, a XX. században alkotó költő verseit tartalmazza, megfelelő arányokban, e több mint hatszáz oldalas kötet. Meggyőződésünk, hogy az észtek történelmét, művészetét olyan kiválóan ismerő Bereczki Gábor, Bereczkiné Mai Kiisk és Fehérvári Győző, a válogatók, életrajzi jegyzetek írói, szövegek gondozói, a tőlük megszokott lelkiismeretességgel és alaposággal munkálkodtak. Helyet kaptak a könyvben a XIX. század végén születettek, de olvashatjuk például az 1937-es Rudolf Rimmel, az 1938-as Hando Runnel, az 1941-es Jaan Kaplinski, sőt az 1942-es születésű Paul-Eerik Rummo verseit is. Átfogó és friss ez a gyűjtemény. Gazdagsága sajátos kockázatot kíván az ismertetőtől, mert kiváló alkotók a középnemzedék képviselői is.

Kikerülhetetlenül önkényes a költők említése. Debora Vaarandit (1916) a jelenkori észti költészet legjobbjai közt emlegetik. Sokoldalú. Verseinek lelkét a hazaszeretet, a filozófia, a természet imádata és a szerelem összhangozza. Jelentős formaművész.

*Hogy népem szíve kulcsait
kezemben csörgetem:
nem mondhatom.
Terhem szerény:
de ott rakom
le az Ó végtelen
munka-hegyén*

(Tandori Dezső fordítása)

Juhan Smuul (1922—71), korai halála ellenére is maradandó életművet hagyott hátra. Nemzedékéből az ő verseit fordították a legtöbb nyelvre. Oroszul hét verseskötete jelent meg, népszerűek novellái, útleírásai, színművei is. Déli jégmezőkön című útleírásáért 1961-ben Lenin-díjat kapott. Ellen Niit (1928—), már 1955-ben közzétett kisebb Petőfi-válogatást, de az 1964-ben kiadott Petőfi-kötetben, mely nagy költőnk minden jelentős lírai versét tartalmazza, már megtaláljuk a János vitéz, Az apostol és a Bolond Istók fordítását is. Gyermekeknek verset és prózát is ír. Rab Zsuzsa kitűnő fordításában jelent meg A lenhajú kislány (1970) című, gyerekeknek írt elbeszéléssorozata. Rab Zsuzsa fordította az Esték Kassariban című versét is, ebből idézünk: „Engem / szótagonkint ír meg a nyár. / Ami rímre íródott, nem zeng rímtelenül. / Mint fényt csorbító rózsabogyó, / lábamhoz egy csillag települ.” Verseiből még Csanádi Imre, Illyés Gyula és Képes Géza fordított tündöklően.

Jaan Kross (1920—) is hosszabb méltatást igényelne. (Ő válogatta Az észti irodalom kistükré anyagát, s írta ismertető szövegeit.) Poeta doctus; fordított Shakespeare, Béranger, Brecht, Éluard, Gribojedov stb. műveiből. Neki köszönhetjük Madách Az ember tragédiájá-nak remek észti fordítását is. Játékosság és gondolati mélység együtt jellemzik verseit: „Hajnal s alkoñy: füre az ég / harmata száll. / Minden csepp: egy világszületés / és halál.” Röviden említhetjük Ain Kaalep (1926—) észti költészetet megújító munkásságát, vagy a már fiatalabb nemzedékhez tartozó Mats Traat nevét (1936—), akit sikeres prózaíróként is jegyeznek már. Johannes Barbarus (1890—1946), volt a Szovjet-Észtország elnöke is, verseiben letisztultan ötvöződtek társadalmi és politikai témák. Johannes Semper (1892—1970), sokat utazó költő, már Kosztolányi is fordította. Juhan Sütiste (1899—1945), a szovjet-észti líra egyik jelentős előfutára. Kersti Merilaas (1913—) fellépése óta az észti költészet élvonalába tartozik. Vétkes dolgok e felvillantások, de a helyszúke takarékoságra kényszerít. Az eddig említett, és a gyűjteményből megismerhető valamennyi költő, mintha csak évszázados mulasztást akarna pótolni, akár külföldön, akár a hazájában, európai rangúvá tette az észti lírát!

A gyűjtemény gondozóinak méltó társai voltak a fordítók, nemcsak az eddig említettek, de Ágh István, Kormos István és mások is. A művészetben egyetemes

lehet az ember. A remekművek sosem mennyiségi „kódokat” rögzítenek az emberben, hanem minőségi élményeket. Ezek munkálkodnak mibennünk is e könyv elolvasása után. (*Európa, 1975.*)

KISS DÉNES

A magyar irodalom fogadtatása Észtségban

Az észtség—magyar kulturális kapcsolatok viszonylag újabb keletűek. A 19. század dereka előtti időkből nem találjuk tudatos, szervezett kapcsolatok nyomát. Az első megbízható adatok a 16. századból, ennek is a végéről valók. Az észteggel szomszédos Pskov városát ostromló Báthori István seregében székely huszárok is szolgáltak. Az 1632-ben alapított észtség, tartui egyetemen magyarok is tanultak (1636—1643-ig hárman, 1692—1710-ig kilencen), sőt Aino Kallas finn író nő egyik szép novellája tanúsága szerint az is előfordult, hogy Észteggban ragadtak. Az 1710-es nagy pestisjárvány idején Saaremaa szigetének egyik partmenti gyülekezetében egy Karpónai nevű magyar ember volt a pap. A múlt század 40-es éveiben megfordult Észteggban a tragikus sorsú magyar nyelvész, Reguly Antal is.

1869-ben részt vett az első észtség országos dalosünnepen Hunfalvy Pál néprajztudós és finnugor nyelvész, s *Utazás a Balti-tenger vidékein* című útleírásában részletesen beszámol az észtegg kulturális viszonyokról, találkozik a költői pályája elején álló Lydia Koidulával. 1871-ben a Magyar Tudományos Akadémia kültagjává választotta Kreutzwaldot, a Kalevipoeg összeállítóját, az észtegg irodalmi élet vezéralakját.

Az észtegg nemzeti irodalom fellendülésével megnő az érdeklődés más népek kulturális értékei iránt is. A különböző újságokban, folyóiratokban egyre növekvő számban jelennek meg fordítások először a nagy népek irodalmából, majd lassanként a kisebbekből, például a finnekéből, svédkekből. 1880-ban jelenik meg a Tartui Kalendáriumban az első fordítás a magyar irodalomból, Jókai Mór *Mennyei parittyakő* című novellája. 1884-ig egyedül Jókai képviselte az észtegnél a magyar irodalmat. Az első között jelenik meg *A dagói torony* című kisregénye, nyilván azért esett rá a választás, mivel a mű cselekménye Észteggban, Hiiumaa (németül Dagó) szigetén játszódik. Az évtized folyamán Jókai tizennégy műve lát napvilágot észtegg, legtöbbször folyóiratok mellékleteként, folytatásokban, s természetesen német közvetítéssel.

Az első Petőfi-fordítással M. J. Eisen *Helinad Emajöelt* (*Hangok az Emajögi mellől*) című verseskötetében találkozunk 1884-ben. A két vers — *Esik, esik, esik és Ha az Isten...* — gyenge fordítások. Eisen is németből fordított.

1886-ban két újabb Petőfi-vers jelenik meg: *A hűtelen barátokhoz és Lennék én folyóvíz*. A fordító M. Veske, finnugor nyelvész, aki Észteggban széles körben hazafias dalok írójaként ismert, 1885 júniusától több mint egy évet töltött Magyarországon, megtanult magyarul, s eredetiből fordította Petőfit. A századvégig több tucat Petőfi-vers fordítása jelenik meg, de az első, irodalmilag értékes, színvonalas Petőfi-fordítás az *Ady-kortárs*, s vele hangban is rokon Gustav Suits nevéhez fűződik (*Világosságot!*). Nem sok Petőfi-verset fordított, de mindet kiválóan.

Az észtegg szellemi élet megemlékezett Petőfi halálának 50. évfordulójáról. Ebből az alkalomból jelent meg Fr. Kuhlbars *Petőfi-életrajza*.

Itt szeretném megköszönni Bereczki Gábor tanáromnak a cikk megírásához nyújtott segítségét.